

Києво-Могилянська академія в українській традиції вищої освіти

Серед проектів, реалізованих В. С. Брюховецьким, чи не найвагомішою є діяльність його і очолюваного ним колективу з розбудови Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Зрештою, впродовж останніх півтора десятка років у незалежній Україні виникло чимало вищих навчальних закладів, що намагаються піднести рівень вітчизняної вищої освіти до вимог сучасної цивілізації. Особливістю проекту, реалізованого колективом на чолі з В. С. Брюховецьким, було прагнення реалізувати завдання розбудови новітнього навчального закладу на ґрунті відродження традицій стародавньої Києво-Могилянської академії. Обираючи назву навчального закладу, його творці намагалися підкреслити не тільки те, що розмістився він на території стародавнього київського Подолу, де існувала давня Києво-Могилянська академія. Визначальним було прагнення відродити принципи, на ґрунті яких закладалась основа традицій вищої освіти в Україні.

Щоб оцінити значущість такої мети, слід дати відповідь бодай на два запитання: 1) яку роль в українській культурі XVII - XVIII ст. відіграло втілення в життя нашого народу навчальної програми, реалізованої професорами давньої Києво-Могилянської академії; 2) які принципи навчального проекту Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст. зберігають свою актуальність у нашому швидкоплинному XXI ст.

Щодо першого питання, то дослідники однакостайні у визнанні виняткової ролі Києво-Могилянської академії, що нею започатковано традицію вищої освіти не лише в Україні, а й у Східній та Південній слов'янщині. Що ж до значення навчальної програми Києво-Могилянської академії в контексті європейської культури XVII–XVIII ст., то тут позиції дослідників виявляються далеко не однозначними. Принаймні існує досить виразна тенденція пов'язувати стиль викладання в Могилянській академії з рівнем, що існував у схоластичних школах Західної Європи.

Тим самим вважається, що рівень навчання у першій українській вищій школі відставав принаймні на півтисячоліття від рівня Західної Європи. Таку думку поділяв І. Франко, котрий вважав, що Києво-Могилянській академії «не було чого величатися [1], оскільки вона загрузла в мертвому схоластичному формалізмі».

Аналогічну позицію поділяють і деякі сучасні автори. Зокрема, В. Микитась у нещодавно виданій книзі «Давньоукраїнські студенти і професори» з сумом констатує, що в Академії «непорушне владарювання Арістотеля процвітало навіть тоді, коли Англія мала вже Бекона і Локка, Франція мала Декарта, однак українські професори йшли виключно за Арістотелем» [2].

Помилковість такої позиції ґрунтується на нерозумінні специфіки шкільної філософії як особливого типу філософування, що був притаманний усім вищим навчальним закладам Європи.

Викладання в Києво-Могилянській академії за рівнем не поступається тому, яке панувало у знаних університетах Західної Європи того часу. Та й як могло бути інакше? Адже від початку свого існування києвомогилянці працюють у контексті та взаємодії з впливовими університетами Заходу. Більшість професорів і найталановитіших вихованців університету одержувала освіту в Кракові, Празі, Віттенберзі і Лейпцигу, Кенігсберзі й Галлі, Лондоні й Парижі, Венеції, Римі, Падуї, Болоньї. «Ми росли, – згадував колишній студент Києво-Могилянської академії І. Тимковський, – серед голів, навчених не тільки в Києві, а й поіменно – в Кенігсберзі, Лейпцизі, Лейдені, Геттінгені, Оксфорді й Единбурзі. Такі були глибоко шановані» [3].

Слід також пам'ятати, що схоластика в Західній Європі зовсім не вичерпала себе ані в період ранньої схоластики XI–XII ст., ані в часи зрілої схоластики XIII–XIV вв. На XVI–XVII

ст. припадає період розвитку так званої другої схоластики, чільні представники якої (Ф. Суарес, Т. Васкес та інші) користувалися пошаною киево-могилянських професорів.

Отже, саме по собі звернення до спадщини представників «схоластичної філософії» зовсім не означало консервативного руху назад, до вчень, які були «остаточно подолані» передовою філософською думкою Західної Європи. В межах схоластичної філософії виробляється методологія вишколу. І цей бік питання забезпечує неперехідне значення внеску видатних схоластів в історію культури.

Гадаю, мав сенс Густав Шпет, коли, говорячи про «схоластику» киевомогилянців, зазначав: «Це є радше характеристика методичного боку викладання предмета, хоча, звісно, з цієї точки зору, оскільки предмет вводиться у школах, він необхідно стає схоластичним» [4].

Саме у введенні предмета «в вищу школу» й полягає передусім роль Києво-Могилянської академії в історії української культури.

У стінах Академії вперше в історії української культури здійснюється формування здатних до професійної творчої діяльності, озброєних здобутками світової думки українських інтелектуалів загальноєвропейського рівня освіти. В цьому передусім і полягає місія Києво-Могилянської академії в історії української культури тієї доби, на яку припадає час її реального існування.

Як і будь-яке інше явище чи подія, що відбувалася у минулому нашої культури, Києво-Могилянська академія має чітко визначений термін свого існування. Відомо, що вона народилася 15 жовтня 1615 року, коли Галшка (Єлизавета) Василівна Гулевичівна урочисто, в присутності численних свідків вписала в «городські книги» свій фундуш, за яким її спадкова земля на Подолі передавалася Київському братству, зокрема, щоб тут було впроваджено школу «дітям шляхетським, так і міщанським». Мине 17 років – термін цілком зіставний із часом, яким вимірюється процес становлення окремої людської особистості – й започатковане в центрі давнього Київського Подолу немовля набере цілком визначених рис першого українського вищого навчального закладу, що став *alma mater* для багатьох поколінь наших інтелектуалів. Серед тих, хто сприяв цьому процесові слідом за подільською міщанкою Гулевичівною, був і ктитор Київського братства гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, котрий доклав чимало зусиль до зміцнення школи, щоби в ній, як писав він у заповіті, «наука тривати могла вічно і потомні часи» [5], й, зрештою, її «старший брат і опікун», митрополит Київський Петро Могила, ім'я якого освячує цей заклад понині. Відтоді, з 1632 року, впродовж 185 літ відбувалася реальна, земна історія Академії, аж доки вона не припинила свого буття згідно з розпорядженням російського уряду в 1817 р. Отже, принаймні три дати – 1615, 1632 і 1817 рр. – визначають час історії Києво-Могилянської академії від зародження й до кінця її існування. У цих межах насамперед і вимірюється масштаб і значення Академії в тогочасній історії України.

Але тут також треба звернутися до іншого аспекту історичного значення Академії. Адже події минулого – особливо такі фундаментальні, як виникнення першої вищої школи, – крім періоду, означеного часовими кордонами їхнього реального буття, мають ще супраісторичне значення, що актуалізує цю подію для долі поколінь прийдешніх.

У Київській духовній академії – вищому навчальному закладі, що з 1819 року існував на території колишньої Києво-Могилянської академії, попри принципово відмінні засади, що визначали діяльність цього закладу, попри досить критичне ставлення до багатьох ідей, які культивувалися професорами могилянцями, – існувала традиція: 31 грудня на заупокійній літургії у Києво-Братському монастирі відправляти службу в пам'ять «фундаторів, покровителів, благодотворителів, наставників, вихованців Академії», відлік історії якої починався з XVII ст. 1896 року Ф. Тітов у «Слові», виголошеному під час цієї відправи, казав: «Наша Академія є також духовною сім'єю, що доживає уже третє століття свого існування і налічує у собі вже кілька поколінь. Як така Академія наша має свої особливі, академічні перекази. Саме ці перекази єднають усіх вихованців Академії – і найдавніших, і пізніших – в одну сім'ю... Перекази ці не є щось мертве, нерухоме; ні, вони зберігають самий внутрішній дух Академії, котрий переходить з покоління в покоління, котрий животворить її. Міняються персони, що складають Академію, змінюються статuti й правила

її, міняються самі форми життя академічного, а сама Академія постійно лишається одна й та ж» [6].

Від часу, коли проголошувалося це «Слово», минуло понад 100 років. Чи маємо ми право слідом за Тітовим стверджувати нині, що попри величезну відстань майже в чотири століття сучасну Могилянку з давньою Академією єднає не тільки місце розташування, що в певному сенсі і попри всі відмінності Академія «лишається одна і та ж»?

Гадаю, що так. І на підтвердження цього я хочу звернутися до деяких вихідних засад, що на них ґрунтувалася філософія виховання і освіти, яка реалізувалася у стінах Києво-Могилянської академії і яка не втратила своєї актуальності й понині.

Серед таких засад, мабуть, насамперед слід назвати ствердження особливих прав і обов'язків, що єднають усіх, хто долучився до «вченого стану» Академії як корпорації, об'єднаної спільною метою – пошуком і здобуттям істини.

Для української молоді (а точніше – для молодих людей з усіх східно- й південнослов'янських країв) Києво-Могилянська академія твердо стояла на тому шляху, що простягся усією Європою і що ним весела й часто буйна школярська молодь мандрувала від університету до університету, намагаючись здобути те краще й досконале знання, яким вирізнявся кожний навчальний заклад. Як казали тоді, спудеї шукали мистецтва – у Парижі, гуманітарних наук – в Орлеані, права – в Болоньї, «медичних припарок» – у Салерно. Своє особливе місце посідає у цьому різнобарвному університетському колі й Києво-Могилянська академія, що визначає як її схожість із іншими університетами, так і її специфічну відмінність. Спільним було, передусім, виразне ствердження корпоративної незалежності вчителів та спудеїв, що єдналися для захисту своїх автономних прав від втручання як державної адміністрації, так і вищого духовного кліру. На рівні формального визнання це відобразилося у тривалій боротьбі за надання Київському колегіуму офіційного статусу Академії, яким підтверджувалися усі права автономного навчального закладу, «право свободность иметь», як зазначалося у царській грамоті 26 вересня 1701 р., що увінчувала цю тривалу боротьбу. Проте в реальному бутті КМА від початку стверджує таку свою незалежність від державної влади. Саме цим пояснюється той факт, що задовго до одержання офіційного статусу Академії Київський колегіум називають Академією і автор «Опису України» Г.-Л. Боплан, який побував у Києві в 30-ті рр. XVII ст., і члени польського посольства, що спостерігали за зустріччю в Києві Богдана Хмельницького в 1648 р., і французький автор «Аналіс Малоросії...» Ж.-Б. Шерер. Цей пафос незалежності, що його плекала в душах своїх вихованців Києво-Могилянська академія, дає змогу говорити про роль її як лона, в якому зростала й виховувалася як політична, так і культурна еліта нації. Є. Маланюк у цьому зв'язку, звертаючись до історії України XVII ст., зазначав: «“культура” ніби справді попереджує “політику”, бо політичну кристалізацію козацтва не можна собі уявити без утворених на західний зразок колегіумів в Острозі (1580), у Львові (близько 1590) і врешті в Києві (1615)... Ці культурні осередки, що пізніше виформували – за великого митрополита Петра Могили (1596–1647) – згодом таку славну Києво-Могилянську школу (академію) і відновили Київ, як культурний центр Батьківщини, – вони, властиво, приготували (а почасти й зродили) дійових осіб доби Бароко. Ці осередки стали школою, де нація сформувала й вишколила свій інтелект» [7].

Боротися за незалежність доводилося могилянцям не тільки в XVII ст. за часів Речі Посполитої. Попри надання Петром I офіційного статусу Академії, у російського уряду вона теж була під підозрою. Як писала про неї у листі до Румянцева Катерина II: «Небезызвестно, что обучающиеся богословию и определяющие себя здесь к чинам духовным в самых малороссийских училищах по развратным правилам римского духовенства заражаются многими ненасытного честолюбия началом» [8].

Не менш завзято боронили могилянці свою автономію й від прямого втручання церкви. Нагадаю хоча б ту відверту негативну реакцію, що її викликала у членів Київського братства та серед старшини реєстрового козацтва ініціатива Петра Могили створити на території Києво-Печерської лаври в 1631 році «гімназійну» – школу, задуману як філософське відділення, де у п'яти класах вивчалися б початки «вільних наук». Реакція на цей акт, що тлумачився як зазіхання церковної ієрархії на безпосереднє керівництво освітою, була такою

гострою, що Сильвестр Косів, якого Петро Могила запросив до Києва зі Львова для організації школи, згадував: «Які з того перуни, які громи і тріскавиці почали шибати на нас, того язик атраментований не подужає анатомізувати! Був же час, що ми, висповідавшись, тільки того й чекали, коли нами схочуть начиняти животи дніпрових осетрів або поки одногоогнем, другого мечем не пішлють на тот світ» [9].

Власне об'єднання 1632 року «гімназійної» та братської шкіл, що й поклато початок Київському колегіуму, стало можливим завдяки компромісу, за яким Петро Могила вступав у братство, вписуючись в «Упис» його як «старший брат і опікун».

Дух незалежної корпорації об'єднував в єдину спільноту як професорів, так і вихованців Академії. Показовим щодо цього є принцип організації спудеїв, які утворювали дві конгрегації: велику, яка об'єднувала старші класи (філософії й богослов'я), та малу, до якої входили учні молодших класів (фара, інфима, граматика, синтаксима, піїтика й риторика). Конгрегації брали активну участь в усіх подіях академічного життя. Подекуди дух свободи, що єднав вихованців Академії, набирав таких масштабів, що призводив до відчутних негативних наслідків. Запрошений до Академії викладач гебрійської мови бідкався, що «прилежных в обоих класах учеников очень мало; ибо принуждаты их так, как и в прочих школах, в сих школах нельзя, понеже многие, а наипаче из высших классов, толь вольні, что когда хотят, тогда приходят в школу, а ежели стать их увещевать, или другого пенса заставит, то и вообще все оставляют школу, не сказавши учителям ни дяки, ни спаси Бог» [10].

Звісно, цитоване не вичерпує характеристики стилю навчання в Академії, де попри сказане панував дух системності знань та дисципліни розуму, що, зрештою, зрозуміло. Адже безпосередньо моделлю, за якою будувалося навчання й організовувалося життя Києво-Могилянської академії, були єзуїтські школи, досить поширені в Речі Посполитій, у тому числі й на території України, навчальні заклади, які, за свідченням дослідників, були «в той час самими модними, що осліплювали всіх блиском своєї вченості й дивним педагогічним тактом» [11].

І все ж, за всієї близькості до моделі традиційного європейського університету, яку втілювали, зокрема, й навчальні заклади єзуїтів, Могилянська академія стверджує свою незалежність властивою їй своєрідністю й винятковістю.

Єзуїтські школи щодо цього – чи не найбільш показові. Адже вони сприймаються творцями Київської колегії не лише як прототип, за зразком і подобою якого слід будувати своє життя, а й як антагоніст, чи не найзапекліший ворог. В ім'я оборони власних цінностей від зазіхань з боку цього ворога по суті й творилася наша Академія – як перший у слов'янському світі вищий навчальний заклад, свідомо ґрунтований на засадах православ'я.

Тим-то від початку могилянці вбачають сенс своєї діяльності не в створенні ще однієї школи, яка б доповнювала зусилля інших, діючих в Україні, а в започаткуванні нової традиції в системі вітчизняної освіти та виховання. Заради цього Київська академія, за задумом її творців, мала стати осередком асоціації шкіл, що втілюватимуть у життя засади, на яких ґрунтувалася сама Академія. Перші філії виникають 1634 року у Вінниці (з 1639 р. – у м. Гощі), 1636 року – у Кременці. Асоціацію реально творять вихованці Академії, котрі впроваджують здобутий досвід не лише в Україні, а й в усьому православно-слов'янському світі. Засвідчуючи успіх цієї високої місії, зокрема в Росії, єпископ Смоленський Гедеон Вишневський у листі до Київського архієпископа Рафаїла Заборовського 1739 року писав, що з Києво-Могилянської академії, «от православных оных Афин, вся Россия источник премудрости почерпала и вся своя новозаведенная училищная колония напоила и израстила» [12].

Стверджувати власну незалежність і авторитет доводилося в умовах загостреної міжконфесійними конфліктами конкуренції з такими славетними і знаними навчальнимикладами, як університет у Кракові, де впродовж XV–XVI ст. навчалася понад 800 українців [13], Віленський університет, єзуїтські школи, школи реформаторів, серед яких славна в Європі «Раківська Академія», що з 1638 р. розташувалася у м. Киселині на Волині, в маєтку українського магната Юрія Чаплича, тощо.

Те, що попри всі ці ускладнюючі фактори Києво-Могилянська академія відстояла й ствердила власне незалежне існування, суттєвим чином визначалось ідеєю тримовності як оригінально осмисленої фундаментальної засади освітньої програми Академії.

Це дало можливість не схибити на манівці провінційного хуторянства, куди кликали поборники незалежності з табору однодумців Івана Вишенського, котрий категорично заявляв: «Латинська премудрість – пряма дорога до пекла. Риторика, діалектика й інші поганські (латинські) хитрощі й руководства є витворами діавола, що веде боротьбу із слов'янською мовою, яка є найбільш плідуча і найулюбленіша Богові. Тому чи не краще вивчити богомолібний і праведнословний часословець, молебний псалтир, плачевий і смиренномудрий октоїх, євангельську і апостольську проповідь (з поясненням простим, а не хитрим) та інші богослужбні книги, і через те здобути життя вічне, – чим розуміти Арістотеля красномовного, Платона й інші вавилонські хитрості – і зі всім тим відійти в огненну гієну» [14].

А з другого боку лунали заяви П. Скарги, що не було ще такого, щоб науки вивчали по-слов'янськи. Позиція, що її свідомо обстоює Академія як слов'яно-греко-латинський навчальний заклад, дала можливість в обороні власної незалежності не втратити почуття гідності, стверджуючи власне право, лишаючись самою собою, співдіяти з іншими на загальноєвропейському просторі. Позиція засновників Києво-Могилянської академії, за оцінкою Є. Маланюка, «зробила те, що Русь, зіпхнута ворожою адміністрацією до ступеня “грецької схизми”, духовенство якої було, мовляв, “тільки в читанні – докторами”, ця Русь вже не хотіла зіставатися “дурною Руссю” в очах тріумфуючої Польщі... Всупереч репетуванню “рідної” темноти – “на що латинську школу заводите? У нас її досі не бувало, а люди проте спасались”... суспільство рішуче пішло не так за захованням вже досить вивітрилих “староруських” традицій, як за голосом інстинкту національного самозбереження» [15].

Але сказаним значення ідеї тримовної школи не вичерпується. Зрештою, ця остання також спиралася на певну європейську традицію. Початок свій традиція ця бере в добу Ренесансу, коли під впливом потягу до розвитку творчого, критичного мислення активізується потяг до вивчення гебрійської та грецької мов, що стають об'єктом всевладної латини. За всієї поваги до латини як мови теологічних та філософських трактатів стверджується вимога не довіряти сліпо інтерпретаторам-учителям, а виробляти істинне знання на ґрунті самостійного критичного осмислення першоджерел. Інтелектуалів тієї доби вже не задовольняє вивчення Арістотеля за латиномовними перекладами, до того ж зробленими здебільшого з арабськомовних текстів. Вони хочуть читати Арістотеля, як і Біблійні тексти, в оригіналі. Цій меті власне й слугували нові наукові інституції, що, на відміну від традиційних університетів, одержали назву Академій. Академії формувалися не так, як школи, а у вигляді вчених товариств, об'єднаних прагненням самостійного осмислення першоджерел. Такою була Римська Академія, очолювана Помпоніо Лето, Платонівська Академія у Флоренції, заснована Козимо Медичі, керівником її був Марсіліо Фічіно. Зароджуючись як наукові осередки, Академії з часом ініціюють створення відповідних навчальних закладів, які діяли поза традиційними університетами. Так виникають тримовні колегіуми, налаштовані на виховання фахівців, готових до критичного текстологічного аналізу текстів Святого Письма. В 1517–1518 рр. за ініціативою Еразма Ротердамського тримовний колегіум було засновано при Лувенському Університеті. Аналогічний заклад «*Corpus Christi*» виникає в Оксфорді. У Франції, в Парижі, створюється тримовний королівський коледж, що з 1795 р. отримує назву «коледж де Франс».

Суттєво, що, запозичуючи цю традицію, Києво-Могилянська академія помітно трансформує її. Місце гебрійської мови посідає слов'янська. Це не означало зневаги до гебрійської традиції. Гебрійська мова, особливо у богословському класі, була бов'язковим предметом. Але суттєвим є ствердження рівноправності в колі сакральних мов вітчизняної традиції. Разом із тим, принципова настанова Академії на багатомовність, – а вона не вичерпувалася лише вже названими, вводючи в сферу реального функціонування й польську, а у XVIII ст. французьку, німецьку й російську мови, не кажучи вже про давньоукраїнську, – набуває особливого значення. Вона слугувала формуванню інтелектуалів, налаштованих на

спілкування в загальноєвропейському контексті. Це був активний крок до забезпечення вітчизняної культури можливістю творчої взаємодії на полі загальноєвропейської спільноти. «Яка потреба латинських шкіл нашому народові? – роз'яснював Сильвестр Косів у своєму “Екзегезі”. – Передусім та, щоб бідної нашої Русі не називали глупою Руссю. Учїться, говорить обмовець, по-грецькому, а не по-латинському. Добра рада, але вона корисна в Греції, а не в Польщі, де латинська мова має великий ужиток» [16]. Єрусалимський патріарх Паїсій, який відвідав Київ у 1649 р., із задоволенням відзначав, що знайшов тут школу, де «учителі високого мистецтва» навчають молодь «слов'янській мові як властивій і латинській як необхідній тим, що живуть між латинцями» [17]. Нагадаємо, що «латинцями» тоді була вся вчена Європа.

Разом із тим настанова на багатомовність аж ніяк не заперечувала принципове опертя на потреби рідної, вітчизняної культури. Йдеться не тільки про те, що давньоукраїнська також реально функціонувала в середовищі Академії. Істотно, що тим самим стверджувався феномен багатомовності як виразної ознаки української барокової культури. «Тримовність українського письменства того часу, – зазначає Н. М. Яковенко, – є, без сумніву, явищем барвистим і неповторним, ба – навіть феноменальним, оскільки пишучи польською (як Мелетій Смотрицький або Сильвестр Косів), слов'янською (як Захарій Копистенський) чи латиною (як Іван Домбровський чи Юрій Немирич), людина не переставала бачити світ очима своєї милої Русі і середовища, яке її виплекало» [18].

Отже, сповнена відчуття власної гідності настанова на незалежність органічно сполучалась у виховній системі Академії з відкритістю, що налаштовувала на взаємодію, творчий діалог на полі європейської культури. Цей принцип давав змогу, з одного боку, збагачувати власну культуру кращими здобутками інших європейських народів. Разом з тим це не було механічне копіювання, що дозволяло уникнути загрози розчинення в інонаціональному культурному середовищі. Дослідник історії КМА Хв. Тітов з цього приводу підкреслював: «До честі діячів Києво-братського колегіуму необхідно сказати, що всі вони, можливо, за небагатьма і випадковими винятками, ніколи не переходили межі у перейманні і наслідуванні латинських шкіл» [19].

Утіленню в життя цих принципових настанов й була підпорядкована система навчання в Києво-Могилянській академії.

Одне з фундаментальних завдань, що реалізувалося впродовж навчання, полягало в долученні учнів до універсальних здобутків тогочасної науки. Цьому слугував досить широкий перелік дисциплін, які вивчалися в Академії. Наприклад, у класі філософії крім вивчення власне філософських дисциплін викладалися основи громадянської і військової архітектури, механіка, гідростатика, геометрія, гідравліка, оптика, діоптрика і перспектива, тригонометрія сферична, початки астрономії, математична географія, гідрографія, гномоніка, математична хронологія [20].

В одному з молодших, граматичному класі, крім мов, вивчалися також арифметика, катехізис, нотний спів та інструментальна музика, історія, географія.

І все ж, головне спрямування виховного процесу визначалося не самим лишень прагненням передати учням найбільшу кількість знань. Самі по собі здобутки тогочасної цивілізації розглядаються не як абсолютна норма, а ґрунт, спираючись на який і повинен здійснюватися самостійний творчий пошук. Цю настанову досить чітко сформулював Теофан Прокопович. Залишаючи посаду ректора перед посвяченням його у єпископи, він звернувся до могилянців із закликом не йти «тільки дорогою, протоптаною іншими вченими, а слїдувати самостійним науковим поглядам, які, породжуючи солідну вченість, творять знавців, а не торгашів науки». Продовжуючи, він пояснював: «...освіченому світові вже обридла до нудоти (якщо можна так мовити) та наука, яка не витікає з першоначальних джерел, а крапля за краплею в зіпсованому вигляді тече крізь пожовклий папір з болота недосконалих кумедних учителів і не лишає в розумі людському нічого, крім безглуздої переконаності у власній мудрості, гидоти мороку, сновидіння й примарності» [21].

Відповідно до такого розуміння освітніх завдань формувалася арсенал методів, вибудовувалася технологія виховного процесу. Вона спрямовувалась на формування самостійної творчої, критично мислячої особистості, здатної до вільного ствердження

власної гідності й гідності свого народу і водночас налаштованої на взаємодію, здатної почути «іншого» в діалозі, що утворює зміст європейського культурного співжиття.

Завершуючи огляд тих ознак, що сьогодні визначають для нас актуальність досвіду давньої Могиллянської академії, хочу відзначити її молодість.

Йдеться не про молодість спудеїв, що заповнювали класи Академії, а їх вихователів, викладачів, тих, хто дивляться на нас із портретів в образі глибокомудрих старців. Не такими були вчителі й наставники, що закладали підвалини киево-могилянських традицій. Ось довільно обраний перелік з числа найбільш знаних могильчан: Сильвестр Кулябка – почав діяльність професора КМА в 23 роки, Теофан Прокопович з 24 років – професор, у 30 років – ректор, Самуїл Миславський – з 26 років професор, у 30 – префект КМА, Георгій Кониський починає викладати в 28 років, у 30 років – префект, у 35 років – ректор, Стефан Яворський – професором став у 31 рік.

Цей перелік можна продовжити. Але й наведений список дає змогу стверджувати, що Києво-Могиллянська академія творилася й існувала як осередок молодості з властивим їй неприйняттям будь-яких форм догматизму, консерватизму, стагнації, сповнена наснаги, готовності до активної творчої діяльності. Усвідомлення того, що навчання спрямоване не так на зростання освіченості, нагромадження знань як самотету, а в ім'я самоздійснення людини – ось головний підсумок, що резюмує спрямованість виховної концепції, яка стверджувалася в Києво-Могиллянській академії.

Повертаючись до вже цитованого раніше «Слова» на честь Академії, виголошеного Ф. Тітовим у 1896 р., хочу завершити ці роздуми його словами: «Це й є внутрішній дух, притаманний нашій Академії, що постійно живе в ній і передається з покоління в покоління; це й є живе академічне передання. Припасти до цього живого переказу, вчуватись у його голос і співвідносити себе з ним дуже корисно і необхідно» [22].

Примітки

1. Франко І. Історія української літератури. Частина 1: Від початків українського письменства до Івана Котляревського // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 40. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 310.
2. Микитась Василь. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994. – С. 81.
3. Цит. за: Хижняк З. І. Києво-Могиллянська Академія. – К., 1981.
4. Шпет Т. Очерк развития русской философии // Шпет Т. Соч. – М., 1989. – С. 62.
5. Див.: Хижняк З. І. Києво-Могиллянська Академія. – К., 1981. – С. 32–34.
6. Труды Киевской Духовной академии. – 1897. – Т. I. – С. 179–180.
7. Маланюк Є. Нарис історії нашої культури. – К., 1992. – С. 48.
8. Труды Киевской Духовной академии. – 1904. – Т. III. – С. 144–145.
9. Цит. за: А. Жуковський. Петро Могила й питання єдності церков. – К., 1997. – С. 73.
10. Линчевский М. З. Педагогика древних братских школ и преимущественно древней Киевской Академии // М. З. Линчевский. / Полн. собр. соч.: В 2 т. – Т. 1. – К., 1906. – С. 156.
11. Там само. – С. 87.
12. Труды Киевской Духовной академии. – 1904. – Т. I. – С. 531.
13. Історія філософії на Україні. – Т. 1. – К., 1987. – С. 185.
14. Цит. за: Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. – С. 70.
15. Маланюк Є. Нарис історії нашої культури. – С. 52–53.
16. Цит. за: Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. – С. 74.
17. Цит. за: Хижняк З. І. Києво-Могиллянська Академія. – С. 61.
18. Яковенко Н. Нарис історії України. – К., 1997. – С. 173.
19. Тітов Хв. Стара вища освіта в Київській Україні кінця XVI – на початку XIX ст. – К., 1924. – С. 115.
20. Див.: М. З. Линчевский. Педагогика древних братских школ... – С. 148.
21. Труды Киевской Духовной академии. – 1865. – Т. I. – С. 158.
22. Там само. – 1897. – Т. I. – С. 180.